

Rauha Minnan kanssa

Esitelmä Kanttilan kulttuurikeskuksen humanismi-illassa Kuopion kaupungintalolla 2.4.2014

Jari Jolkkonen, Kuopion hiippakunnan piispa

Tiivistelmä

Kirjailija Minna Canthin ja Kuopion piispa Gustaf Johanssonin välit rikkoutuivat pahasti 1880-luvulla. He jakoivat saman kaupungin ja monia yhteisiä ihanteita, mutta välttelivät toisiaan. Taustalla oli erilainen käsitys naisen rooleista yhteiskunnallisten tehtävien hoitamisessa, mutta myös tietämättömyyttä, väärinkäsityksiä ja luonteiden temperamenttia.

Näytelmissään Minna Canth pyrki kuvaamaan totuudenmukaisesti elämän raadollisuutta ja ahtaalla olevien ihmisten ongelmia. Hän pyrki kehittämään erityisesti naisten koulutustasoa, jotta nämä voisivat kantaa vastuuta sekä perheen äiteinä että yhteiskunnan toimijoina. Hänen tarkoituksenaan oli parantaa naisten, lasten, köyhien ja muiden heikossa asemassa olevien asemaa, ei levittää paheita ja siveettömyyttä, kuten arvostelijat kuvittelivat. Hän oli kirkon solidaarinen kriitikko. Hän arvosteli kirkon pappeja, ei siksi, että oli ateisti, vaan siksi, että oli kristitty.

Mielestäni kirjailijan ja piispan puhumattomuus oli harmillista, ja siitä voidaan oppia. Tänäpäin tiedämme, että Minna Canth ja piispa Johansson toimivat monien sanojen päämäärien hyväksi. Minna kuvaa kirjoissaan realistisesti oikeita ongelmia: köyhien, naisten, orpojen, sairaiden ja vankien asema oli kohtuuttoman huono. Piispa Johansson etsi tehokkaasti ratkaisuja: hänen johdolla Kuopion hiippakunnassa luotiin maan ensimmäinen diakoniasääntö, jolla seurakunnat määrättiin perustamaan diakoniarahastoja ja diakonian virkoja. Järjestelmä oli edistysellinen ja tarkastusmatkoillaan piispa valvoi päätösten toteutumista.

Elämänsä viimeisessä, ystävälleen Flora Wallinille 7.5.1897 osoittamassaan kirjeessään Minna pohtii kärsimyksen ongelmaa ja päätyy siihen, että kärsimyksen takana on Sallimus, ei sattuma. Koskettavaa on ajatella, että hänen viimeinen kirjeensä päättyy luottamusta henkiviin ja valoisiin sanoihin: ”Kaikki on Jumalan kädessä.”

Kunnioitan syvästi Minna Canthin vakaumusta ja elämäntyötä. Omasta puolestani tahdon tehdä rauhan Minnan kanssa.

Piispan ja kirjailijan yhteentörmäys

”Eihän naisilla ole sitä voimaa kuin miehillä. Täytyy valita repertuaari. Ei naisille Bruckner tai sellainen ytyrytinä käy, en ainakaan usko siihen voimaan. Paremmiin sopii Debussy, Ravel tai Mozart.”

Voisi kuvitella, että tämä kommentti on ummehtunut tuulahdus 1800-luvulta. Tosiasiassa ajatus on lausuttu viime sunnuntaina, kun Kymmenen uutiset haastatteli kapellimestari Jorma Panulaa. Ymmärsin niin, että Panulan mielestä tahtipuikko ei oikein toimi naisen kädessä, ei ainakaan kaikissa musiikkityyleissä. Perusteluna on, että naisella ja miehellä on erilainen biologinen

”luonto”, minkä johdosta naisten kannattaisi keskittyä mahtipontisen saksalaisen romantiikan sijasta herkkään ranskalaiseen ekspressionismiin tai jättää tahtipuikko kokonaan miehille.

Panulan kommentti on vilpítőn, mutta kuulostaa oudolta. Kuulumme eri sukupolveen. Minä olen soittanut saksofonilla Finlandiaa naiskapellimestarin johdolla ja purkanut sokkona rynnäkkökivääriä rouva naisalikersantin johdolla – armeijassahan kaikkia naissotilaita puhutellaan rouviksi. Elän yhteiskunnassa, jossa nainen voi johtaa orkesteria tai opettaa vihollisen surmaamista. Elämäni tärkeimmät naiset, vaimoni, äitini ja mummoni ovat vahvoja naisia, joille ei ryppyillä. Seitsemän vuotta Minna Canthin kuoleman jälkeen Tuusniemellä 1904 syntynyt Miina-mummoni oli topakka maatalonemäntä, lotta ja kunnan kätילו Liperissä, niin topakka, että kun kylän nuoret synnyttäjät supattelivat, ”kuinka ihmeessä selvisit *siitä*”, he eivät tarkoittaneet synnytystä, vaan kätילו-Miinan kohtaamista.

Kysymys tasa-arvosta, kristillisestä uskosta ja hyvän yhteiskunnan rakentamisesta vie meidät kahden kuopiolaisen merkkihenkilön, kirjailija Minna Canthin ja piispa Gustaf Johanssonin kohtaamiseen – tai oikeastaan kohtaamattomuuteen. He arvostelivat toisiaan Helsinkiin lähettämissään yksityiskirjeissä, mutta välttelivät toisiaan yhteisessä kotikaupungissaan Kuopiossa. Tämä kohtaamattomuus tuntuu traagiselta monesta syystä.

Tehtyä ei saa tekemättömäksi. Mutta voimme kysyä, miksi kirjailijatar ja piispa ottivat yhteen ja oliko heillä mitään yhteistä. Olen teologi ja Luther-tutkija, en sosiologi enkä Minna-tutkija. Siksi olo on vähän samanlainen kuin eilen Kallaveden kevätjäillä. Luotan kuitenkin siihen, että suojelette minua avantoon hukkumasta.

Lopuksi yritän vastata myös otsikon kysymykseen ”Rauha Minnan kanssa”. Olisiko minun omasta puolestani ja piispa Gustaf Johanssonin seuraajana mahdollista tehdä rauha Minnan kanssa? Tämän erikoisen, mutta hurmaavan ajatuksen on esittänyt professori emerita Sirkka Sinkkonen. Haluan häntä jo nyt kiittää sekä kiehtovasta ideasta että suuresta avusta tutkimusaineiston keräämisessä. Tällaisessa projektissa on monia ongelmia: vaarana on, että arvotamme mennyttä aikaa nykyajan mittareilla tai teemme liian mustavalkoisesti toisesta osapuolesta oikeaoppisen sankarin ja toisesta väärämielisen konnan. Näistä riskeistä huolimatta tahtoisin yrittää, kysyä miksi yhteen törmäys, oliko se välttämätön ja mitä siitä pitäisi ajatella tänään.

Hermostunut aika

Aivan äskettäin Minna Canth-elämäkerran julkaissut Minna Maijala kuvaa 1800-luvun loppua osuvasti ”hermostuneeksi ajaksi”. Termi on osuva poliittisesti, aatteellisesti ja uskonnollisesti. Suomi eli Venäjän tsaarin alaisuudessa valloitus sodan, ei kansanäänestyksen seurauksena. Yhdet kannattivat myöntyväisyyttä, toiset aktiivisempaa vastarintaa. Kysymys ruotsinkielen ja suomenkielen käytöstä jakoi älymystöä. 1885-1900 välisenä aikana teollisuustyöläisten määrä kolmikertaistui 35000:sta 100 000:een ja joka viiden suomalainen joutui muuttamaan.

Myös ideologisesti aika oli hermostunutta. Aiemmin elämä oli vakiintunutta. Maataloissa roolijako oli selvä: miehet tekivät raskaat pelto- ja rakennustyöt, naiset hoitivat kodin ja lapset kävivät kiertokoulua, siellä missä se oli mahdollista. Kaupungeissa miehillä oli myös muita ammatteja ja he osallistuivat julkiseen elämään, mutta naisten elämä rajoittui yleensä kodin piiriin.

1800-luvun jälkipuoliskolla koko tämä elämänmuoto haastettiin, kun Suomeen rantautui lyhyessä ajassa Euroopasta esimerkiksi työväenaate, raittiusaate ja ”naisemansipatiooni”. Kehittyvä lehdistö levitti tehokkaasti uusia aatteita. Erilaisia yhdistyksiä syntyi kuin sienä sateella. Minna Canth osallistui kaikkiin näihin projekteihin. Papit saivat huomata, että monet ihmiset saattoivat sunnuntaina kokoontua kirkonmenojen sijasta erilaisten yhdistysten kokouksiin ja tapahtumiin.

Useat tiedemiehet ja kirjailijat suhtautuivat kristinuskoon epäilevästi ja kirkkoon avoimen halveksivasti. Kirjallisuudessa elämänkielteen, ahdasmielisen ja kehitystä pelokkaasti vastustavan hahmon rooli lankesi usein papille. Toiset vaativat kristinuskon jalostamista puhtaaksi ”järkiuskonnoksi”, toiset taas kannattivat avoimesti ateismia. David Strauss oli esittänyt kirjassaan *Das Leben Jesu*, että evankeliumit eivät olleet historiallisesti luotettavia. Ludwig Feuerbach esitti kirjassaan *Das Wesen des Christenthums*, että Jumala ei ole luonut ihmistä, vaan ihminen on luonut jumalan. Jumala oli siis pelkkä ihmisen mielen syvimpien pelkojen ja toiveiden heijastuma. Charles Darwinin kehittämän evoluutioteorian pohjalta jotkut kiistivät ajatuksen luomisesta ja Luojusta.

Myös uskonnollisesti aika oli levotonta. Kaikkien oli kuuluttava kirkkoon, tästä saivat poiketa käytännössä vain ortodoksit ja juutalaiset. Avioliittoon pääsemiseksi oli käytävä rippikoulu ja osallistuttava ehtoolliselle. Samalla Suomeen kuitenkin rantautuivat metodismi ja baptismi, jotka arvostelivat jyrkästi kirkkoa ja pappeja hengellisestä velttoudesta. Kirkko oli myynyt sielunsa valtiolle ja alistunut sen ikeeseen. Samanlaista arvostelua esittivät kirkon sisällä vaikuttavat herätysliikkeet, myös Englannista tullut Pelastusarmeija. Antiklerikalistisia, pappisvihamielisiä näkemyksiä esitettiin siis kahdelta vastakkaiselta puolelta, sekä maallistuneiden kirjailijoiden että herätyskristillisten julistajien suunnalta. Ryhmittäminen siilipuolustukseen oli aika monen kirkon miehen ensimmäinen reaktio.

Canthin ja Johanssonin hermostuminen toisiinsa oli siis vain yksi monista yhteentörmäyksistä aikana, jolloin hermostuminen luonnehti koko yhteiskunnallista ilmapiiriä.

Mitä kuuluu luonnonjärjestykseen – ja mitä ei?

Canthin ja Johanssonin yhteentörmäyksen välitön syy oli ilmeisesti siinä, että Johansson oli jo professorina suhtautunut penseästi siihen, että naisille olisi avattu mahdollisuus ilman erillistä anomusta suorittaa yliopistossa loppututkinto.¹ Samantyyppistä näkemystä edustivat monet tuon ajan miesvaikuttajat Snellmannista Agathon Meurmanniin. Perusteluksi riittivät maalliset syyt. Taustalla oli paternalistinen käsitys naisesta hauraana ja suojelua tarvitsevana olentona, jota ei pitäisi liikaa rasittaa vaativilta yhteiskunnallisilta velvollisuuksilta. Vastakkaisella kannalla oli esimerkiksi pastori ja professori Johan Ludwig Runeberg, joka muuten oli tullut neljänneksi Kuopion hiippakunnan piispanvaalissa 1850.

¹ ”Naissivistys on yhtä tärkeä kuin miessivistys, mutta edellinen ei ole sama kuin jälkimmäinen... Naisen suhteessa yhteiskuntaan on kyllä epäkohtia olemassa, varsinkin siinä, että naimattomalta naiselta puuttuu sopivaa työtä toimeentuloa varten., ja nämä ovat parannettavat. Mutta ydin nykyisessä naisliikkeessä on luopumus kristinuskon perusteista. Nainen ei tyydy siihen asemaan, johon kristinuskko ja luonnon järjestys hänet asetti, hän tahtoo ulos, ulos yhteiskunnan ja valitollisen toiminnan aloille, hän tahtoo valtaa, tahtoo kunniaa.” Pappissäädyn pöytäkirja 9.2.1885.

Piispaksi tultuaan Johansson uudisti näkemyksensä paimenkirjeessään ja perusteli sitä teologisesti Jumalan luomalla ”maailmajärjestyksellä” – nykyisin puhuttaisiin ”luomisjärjestyksestä”.² Minna ärsyyntyi tästä ja kirjoitti Naiskysymyksestä vielä sanasen: ”Piispa Johansson tosin paimenkirjeessään vakuuttamistaan vakuuttaa, että tämä kaikki on ”Jumalan pyhä maailman järjestelmä”. Mutta minä puolestani uskon, että herra piispa siitä aivan turhaan Jumalaa syyttää. Kyllä se järjestelmä on vaan miesten laittama, ei se muuten niin kunnottomaksi olisi tullut.”

”Maailmajärjestyksen” käsite on hieman outo ja vaatii selventämistä.

”Maailmajärjestys” viittaa niihin elämän alkuehtoihin ja tehtäviin, jotka Jumala on asettanut maailman ja ihmisen luodessaan. Tällaisia ovat esimerkiksi havainnot, että ihminen on luotu mieheksi ja naiseksi. Uuden elämän syntyminen vaatii molempia sukupuolia ja sukupuoliyhteyttä. Ihminen on ruumiillinen olento, joka tarvitsee ravintoa ja lepoa (sapattikäsky). Ihminen on myös kuoleva olento. Teologien kiusauksena on kuitenkin lukea näihin alkuehtoihin ”liikaa” eli heijastaa oman aikaan ja kulttuuriin sidottuja tapoja osaksi Jumalan ikuista ”maailmajärjestyksestä”.

Näin tapahtui esimerkiksi 1800-luvun alussa kun luonnontieteilijä William Paley (1743-1805) esitti, että maailma, kasvit, eläimet ja ihmiset oli luotu *valmiiksi* sellaisena kuin ne nyt ovat. Ne ovat paitsi hienosäädettyjä myös valmiita, muuttumattomia ja lopullisia. Paleyn mielestä tämä viittaa suunnittelijaan eli Jumalaan. Näin uskoi aluksi myös nuori Charles Darwin. Myöhemmin Darwin kuitenkin osoitti, että vaikka hienosäätö on tosiasia, eliöt *muuttuvat* jatkuvasti sopeutuakseen ympäristöönsä. Näin osoittautui virheelliseksi Paleyn tulkinta, että myös eliöeläinten muuttumattomuus ja lopullisuus kuuluu Jumalan luomisjärjestykseen.

Sama koskee nähdäkseni myös Gustaf Johanssonin ajatusta, jonka mukaan Jumalan ”maailmajärjestykseen” kuuluisi ajatus miehen ja naisen yhteiskunnallisesta roolijaosta: miehet hoitavat yhteiskuntaa, naiset perhettä. Tällainen on tyypillinen esimerkki patriarkalismista. Sitä on helpompi perustella Aristoteleen filosofialla kuin Raamatulla. Aristoteles sanoo Poliittika-teoksen I kirjan 13. luvussa, että lapsella, naisella ja orjalla ei ole harkitsevaa sielunosaa yhtä täydessä merkityksessä kuin vapaalla miehellä.³ Tällä on vuosisatoja perusteltu sitä, ettei nainen kykene hallitsemaan omaisuutta tai hoitamaan julkisia tehtäviä.

Johansson oli omaksunut Tübingenissä opiskellessaan professori Joachim Tobias Beckin raamatullisen realismin. Tämä niin sanottu beckiläinen biblismi syntyi Saksan teologien sisäisessä keskustelussa puolustamaan Raamatun luotettavuutta ja arvovaltaa radikaaliteologeja vastaan.⁴

² ”Arvoa ei ole naiselta puuttunut, vaikka kyllä epäkohtia on olemassa naisen asemassa... Nais-emansipationin vasituksena tarkoituksena on poistaa näitä Jumalan panemia erotuksia. Sen tähden se on ytimeltään kapina Jumalan maailmajärjestyksestä vastaan, joka tuottaa yhteiskunnalle ja naiselle turmion. Kaikki se edistys ja kehitys, kun Jumalan maailmajärjestyksen perusteella on mahdollinen, on naiselle suotava ja valmistettava, ja epäkohdat naisen asemassa ovat voimien mukaan poistettavat, mutta Jumalan maailmajärjestyksen määräämien rajojen yli ei ole nainen vietävä.” Siteerattu Y. A. Wallinmaan (1937, 23) mukaan.

³ ”Useimmissa tapauksissa on siis olemassa luonnostaan hallitseva ja luonnostaan hallittu. Vapaa hallitsee eri tavalla orjaa kuin mies naista ja isä lasta. Kaikilla näillä on mainitut sielun osat, mutta eri tavalla. Orjalla ei ole lainkaan harkitsevaa sielunosaa. Naisella se on, mutta se on vailla arvovaltaa. Samoin lapsella se on, mutta se on kehittymätön.” Pol I, 13.

⁴ Beckiläinen biblismi syntyi vastareaktionä saksalaisessa teologiassa 1800-luvun kahta puolta virinneisiin radikaaleihin näkemyksiin, joiden mukaan evankeliumit eivät ole historiallisesti luotettavia – tätä ääriä näkemystä tutkimus on sittemmin tasapainottanut. Radikaalien mukaan kristinuskosta oli hylättävä kaikki dogmit, myytit ja

Kyse ei ollut naivista fundamentalismista, sillä beckiläiset tunnustivat Raamatun sisällä olevat jännitteet.

Luterilaisen teologian näkökulmasta beckiläisen biblisiin kuuluu kuitenkin kaksi ongelmaa. Ensiksi se asettaa Raamatun ainoaksi teologian lähteeksi. Luterilaisten arvostamat muut lähteet, kuten traditio ja tunnustus tai järki ja kokemus sivuutetaan. Järjen käytölle ei anneta sellaista asemaa, joka sille varsinkin yhteiskunnallisissa asioissa kuuluisi. Tästä on puolestaan lyhyt matka uskon etiikkaan, jossa ajatellaan, että oikea etiikka löytyy vain Raamatusta ja vain uskovat voivat sen löytää. Johanssonin näkemykset tuleva lähelle tällaista ajattelua, ja se on nähdäkseni yksi syy yhteentörmäykseen niin Minna Canthin kuin monien tuon ajan yhteiskunnallisten moraalisten ryhtiliikkeiden kanssa.

Minna Canth – kirkon solidaarinen kriitikko

Minna Canth esitetään usein ennen kaikkea naisten tasa-arvon pioneerina. Sellainen hän onkin. Kirjallisuudentutkija Minna Maijala huomauttaa uudessa Minna-elämäkerrassaan, että Canth oli paljon muutakin. Hän oli seitsemän lapsen yksihuoltaja-äiti, menestyvä liikemies, monia kouluja perustanut kouluihminen, kuuluisa näytelmäkirjailija, aktiivinen sanomalehtinainen ja köyhyyttä ja epätasa-arvoa vastaan taistellut yhteiskunnallinen vaikuttaja. Lista on hengästyttävä ja kunnioitusta herättävä.

Minusta näyttää, että suhteessa kristinuskoon ja kirkkoon Minna oli *kirkon solidaarinen kriitikko*.

Hän oli kristitty, joka pettyi kirkon nokkamiehiin. Hän kritisoi kirkkoa, ei siksi, että oli ateisti, vaan siksi, että oli kristitty.

Minna sai vanhemmiltaan kristillisen kasvatuksen. Jyväskylän opettajaseminaarissa hän pohti, mikä on se tehtävä, johon Jumala on hänet kutsunut. Niin kirjeissään kuin näytelmissään hän puhuu Jumalasta, käsittelee kärsimyksen, syyllisyyden, sovituksen ja anteeksiantamuksen tapaisia teologisia teemoja ja siteeraa taajaan Raamattua ja virsikirjaa.

Yöpöydällään hänellä oli 1400-luvulla eläneen munkin Tuomas Kempiläisen kirja *Kristuksen seuraamisesta*, jonka osia hänen ystävänsä Elias Erkki käänsi hänelle latinasta. Sata vuotta ennen luterilaisuutta syntynyt Tuomas oli eräänlainen esikörtilä, jonka nöyryyttä ja yksinkertaisuutta korostava hengellisyys muistuttaa myöhempää pietismia. Hän vähätteli yliopistoteologien oppinutta saivartelua ja korosti kärsivän Kristuksen seuraamista arjen keskellä. ”Nöyrä talonpoika, joka palvelee Jumalaa, on totisesti parempi kuin ylimielinen filosofi, joka tarkastelee taivaan kulkua mutta ei pidä itsestään vaarin. Vaikka osaisit ulkoa Raamatun ja tietäisit kaikkien filosofien lausumat, mitä se kaikki hyödyttäisi ilman Jumalan armoa ja rakkautta”, Tuomas kirjoittaa. Suomessa juuri herätysliikeväki luki Kempiläisen kirjaa, eikä heitä haitannut, että kirjoittaja oli katolinen munkki. Kirja kuului myös paavi Johannes XXIII:n suosikkeihin.

---

yliluonnollinen aines, ja valittava vain se, mikä on historiallisesti täysin varmaa ja moraalisesti kelvollista. Näkemys voi kuulostaa äärimmäiseltä, mutta sen tarkoitus oli pelastaa kristinusko tekemällä uskottavaksi luonnontieteellisestä näkökulmasta.

Minna Canthin tuotantoa kuvataan realismiksi: Hän tahtoi kuvata mahdollisimman tarkasti ja rehellisesti oman aikansa elämää, varsinkin ahtaalla olevien, kuten naisten, lasten ja köyhien näkökulmasta. Tehostaakseen esityksen uskottavuutta hän kierteli kodeissa, sairaaloissa ja työmailla.

Varsinkin alku- ja keskivaiheen teokset ovat myös tendenssikirjallisuutta: Minna oli taistelija, joka halusi julistaa näytelmillään yhteiskunnallista sanomaa. Savon rataa rakentavat työläiset saivat vain 50 penniä päivässä, Harjulan sairaalan olot olivat mielisairaille kohtuuttoman huonot ja vankilat epäinhimillisiä. Naisen asema yhteiskunnassa ja avioliitossa oli huono. Naisilla ei ollut koulutusta ja hän oli taloudellisesti riippuvainen miehestä. Jos aviomies oli ”huono”, niin kuin miehet usein ovat, hän saattoi pahoinpidellä vaimoaan, juoda perheen rahat tai tartuttaa uskottomuuden seurauksena saamansa sukupuolitaudin vaimoonsa.

Minna tunnustaa itse kirjoittaneensa moraalisen ärsytyksen vallassa: ”Kirjoitin 'Työmiehen vaimon', missä ruoskin häikäilemättä kaikkia lain ja asetusten naista kohtaan sisältämiä vääryyksiä, nurinkurisia uskonnollisia käsitteitä, miesten juopottelua ja kevytmielisyyttä, naisten tyhmyyttä, pinnallisuutta ja ennakkoluuloisuutta, lyhyesti sanoen kaikkea pahaa ja hullua, mitä maailmasta löysin.”

Minnan näytelmistä Työmiehen vaimo (1885) teema käsittelee naisen asemaa avioliitossa, jossa mies osoittautuu lurjukseksi. Päähenkilö Johanna on mennyt juuri naimisiin Riston kanssa. Paljastuu, ettei Risto olekaan kunnan aviomies, vaan juo Johannan säästöt ja saattaa perheensä kurjuuteen. Lisäksi Risto osoittautuu uskottomaksi ja rakentaa rinnakkaissuhdetta entiseen rakastettunsa mustalaistyttö Homsantuuhun. Lopulta tämäkin pettyy Ristoon ja yrittää ampua miehen siinä kuitenkaan onnistumatta. Sylvi-teoksessa puolestaan avioliittonsa pettynyt nainen pettää miestään, ja pääsee umpikujasta eroon vasta murhaamalla kylmäverisesti miehensä.

Minnan näytelmissä kyse ei ole vain ”yksilösynneistä”, vaan koko yhteisön ongelmista. Näytelmässä ryyppykaverusten Topon ja Riston keskustelussa tulee ilmi, miten yhteiskunnassa vallitsee suuri taloudellinen eriarvoisuus ylempien ja alempien kansanluokkien kesken. Työväki ei hyödy raskaasta työnteosta ja upottaa leipähuolensa ja muut murheensa viinaan. Näytelmä kyseenalaistaa alkoholibisneksen: Toiset vajoavat juoppouteen ja taloudelliseen ahdinkoon, toiset taas hyötyvät siitä. Lyhyellä aikavälillä hyötyjiin kuuluu myös valtio bisneksineen. Työmiehen vaimossa kysytään, onko tämä oikeudenmukaista.

Köyhää kansaa (1886) kuvaa yhteiskunnan eriarvoisuutta ja parempiossaisten itsekkyyttä. Isän työttömyyden johdosta – siis ilman omaa syytä – kertomuksen perhe ajautuu köyhyyteen. Perheen urhoollinen äiti Mari Holpainen yrittää saada edes jotakin perheen elannoksi, mutta törmää ylempiluokkaisten ylimielisyyteen.

Hanna (1886) käsittelee sekä naisten koulutusta että sukupuolimoraalia. Päähenkilö, nuori Hanna tahtoi koulun, mutta ennakkoluuloiset vanhemmat estivät hankkeen. Perheen perustaminen ei toimi vaihtoehtona, sillä Hannan rakastettu pettää häntä käyttämällä hyväksi prostituoitua, ja menee lopulta naimisiin toisen kanssa. Lopulta Hannan osa on vanhentua holhottuna, yksinäisenä ja epäitsenäisenä neulojana. Minnan taistelukirjojen tarinat eivät pääty onnellisesti. Kauppa-Lopokin

(1889) joutuu lopulta vankilaan pikkurikkeen takia, kun taas hänestä hyötynyt hienostorouva jatkaa elämäänsä entiseen tapaan.

Osansa Minnan kritiikistä saivat myös tuon ajan tytöille suunnattu koulutus. Tyttökouluissa syntyi Minnan mielestä käsityötaitoisia naisraukkoja, jotka kulkevat tietämättömyyden kahleissa. Myös porvarisnaisten oli itsenäistytävä henkisesti. Tasa-arvoisuutta saavutettiin parhaiten pyrkimällä kasvattamaan nuoria naisia itsenäiseen arvostelukyvyyn käyttöön. Vapautuminen kodin piiristä toi mukanaan myös vastuun itsestä, ja naisen oli opittava tuntemaan maailman "salakarit" ja vaaran paikat.

Jos Gustaf Johansson suhtautui beekiläisen biblisminsä pohjalta aivan liian pessimistisesti uusiin yhteiskunnallisiin virtauksiin, Minna Canth edusti tässä toista ääriä. Hän suhtautui avoimesti ja uteliaasti ja mielestäni myös liian kriitikittömästi uusiin virtauksiin. Hän ikään kuin tuli moneen uskoon. Hän sanoi olevansa "socialisti", mikä ei tarkoittanut uskontovihamielistä marxilaisuutta, vaan pehmeämpää wrigthiläistä sosialismia. Sen lisäksi hän innostui teosofiasta, spiritismistä, buddhalaisuudesta, darwinismista ja loppuvaiheessa erityisesti tolstoilaisesta kristillisestä pasifismista.⁵

Kuvaan sopii, että hänen mieleisimpiä raamatunkohtia oli apostoli Paavalin ohje 1. tessalonikalaiskirjeen 5. luvussa: "Koetelkaa kaikki, pitäkää se, mikä hyvää on."⁶ Eräiden pappien arvostelusta huolimatta hän näyttää pitäneen kiinni kristillisestä uskostaan: "Voin vain sanoa, että kaikista kysymyksistä, kaikista epäilyksistä ja protesteista huolimatta, lopullisesti minulla kuitenkin on luja luottamus Jumalaan ja niiden moraalisten totuuksien voitolle pääsemiseen, jotka Kristinopista löytyvät sekä vihdoin toivo sielun kuolemattomuudesta, niin pimeälle kuin se nyt järjelle näyttää."⁷

Minna ehti nähdä, kuinka sisäiset ristiriidat jakoivat naisasialiikkeen. Mutta hän ei ehtinyt nähdä tolstoilaisen idealismin sammumista eikä marxilaisen sosialismin ja sosiaalidarwinismin hirvittäviä seurauksia ihmiskunnalle.

Miksi Minnaa arvosteltiin?

Miksi osa papistosta ja muusta älymystöstä suhtautui kriittisesti Minna Canthin edustamaan realistiseen kirjallisuuteen? Ilmeisesti syitä oli ainakin kolme.

⁵ "Olen ruvennut tutkimaan Indiaalaista teosofiaa" (kirje Hilda Aspille 16.6.1887"). – "Olen lukenut kaiken teosofisen ja spiritualistisen kirjallisuuden, minkä olen saanut käsiini, olen ollut sanomattoman kiinnostunut varsinkin teosofiasta ja buddhismista." (kirje Gabrielle Tavaststjernalle 16.9.1893). – "Istuimme koko illan käsikädessä, verkon edessä pimeässä huoneessa, puhumattomina. Mutta ei vaan kuulunut risahdustakaan" (kirje spiritismistä Olga Salolle 6.1.1894)

⁶ Uskonto, tiede ja taide kuuluvat Canthin mukaan elämänkudokseen. Esitelmässään Kuopion Pedagogisen yhdistyksen kokouksessa 28.3.1890 hän kirjoitti: "Otettakoon pois uskonto ja yleinen sekasorto syntyy, elämän voima katoa. Hävitettäköön tiede ja maailma vajoo jälleen pimeyteen. Taikka karkoitettakoon taide, ja me näemme, että taaskin joku tärkeä aines elämästä puuttuu."

⁷ Kirje Elis Bergbomille 27.9.1886. Siteerattu Nurmen (2000, 61) mukaan.

Ensiksi taiteen toivottiin ylevöittävä mieltä, antavan toivoa ja vahvistavan muita hyveitä. Realistinen kirjallisuus kuitenkin kuvasi elämän raadollista puolta. Se kuvasi elämän juuri niin rumana kuin se on. Minnakin kuvasi yksilösyntejä, kuten syrjähyppyjä, murhia, juonitteluja, mutta myös yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyviä syntejä, kuten köyhyyttä ja epätasa-arvoa. Happy End jäi puuttumaan. Paha oli usein kohtalo. Niinpä Johansson arvosteli realismin edustavan ”eläimellistä raakuutta ja siveyden pilkkaa.”

Minnan realismin puolustukseksi on sanottava, että sillä on sosiaali-eettinen, jopa profeetallinen tähtäin. Se tahtoo tehdä yhteiskunnalliset epäkohdat nähtäväksi, jotta niitä voitaisiin korjata. Teologisesti tulkittuna se tahtoo tehdä yksilösynnit ylittävän perisyntien seuraukset näkyväksi, jotta niitä voitaisiin yhdessä sitoa tai rajoittaa.

Toiseksi epäiltiin, että paheiden kuvaaminen vahvistaa paheita ja johtaa siveettömyyteen. Vuoden 1891 valtiopäivillä Juhani Ahon novelli ”Yksin” ja Minna Canthin ”Salakari” edustivat talonpoikien ja papiston säätyjen mielestä ”suomalaista pornografiaa”. Myös Siionin virsien isä ja piispa Jukka Malmivaaran isoisä Wilhelmi Malmivaara arvosteli Salakaria Hengellisessä kuukausiliitteessä. Canth vain tahtoi julistaa ”rajatonta lihallista vapautta korottamalla tuon kauniin suvaitsevaisuuden lipun.”⁸

Tämän arvostelu voi olla ymmärrettävää Juhani Ahon teoksen osalta, jossa tämä seikkailee Pariisissa irtosuhteissa, mutta sitä on vaikeaa ymmärtää Minnan kohdalta. Minna Canth puolusti avioliittoa, edusti perinteistä sukupuolimoraalia, vastusti esi- ja ulkoaviollisia suhteita ja katsoi, että seksi kuuluu avioliittoon sekä miehen että naisen osalta. Prostituutio oli hänelle yksi miesten tapa etsiä itselleen nautintoja naisten ja köyhien kustannuksella. Vapaaseen seksiin taipuvaisempi Juhani Aho pilkkasi julkisesti Canthin näkemyksiä, minkä johdosta heidän välinsä rikkoutuivat vuosiksi. Soldanin sisarusten kanssa suhteessa eläneellä Aholla oli lapsia molemmille.

Kolmanneksi realismi kuvasi ihmisen uskonnollisia epäilyksiä ja välinpitämättömyyttä. Papit leimattiin usein ymmärtämättömiksi ja ahdasmielisiksi tekopyhiksi. Esimerkiksi Minnan näytelmässä Kauppias Roller tekee itsemurhan, eikä kirkollakaan ollut hänelle mitään annettavaa. Tähän voidaan vastata, että epäilysten ja uskon kamppailun kuvaukset kuuluvat Jobin ja Psalmien kirjoista alkaen kristittyjen pyhiin kirjoituksiin. Eikä meidän pappien pitäisi olla liian herkkänahkaisia. Kyllähän profeetat ja Jeesus arvostelivat aikansa pappeja. Kuka se meni hakatun ohi Laupias Samarialaista koskevassa vertauksessa?

Jos sallitte ripauksen jälkiviisautta, tekee mieli kysyä, oliko mykkäkoulu piispan ja kirjailijan välillä oikeastaan tarpeen? Heillä oli epäilemättä erilainen näkemys naisesta, mutta he jakoivat saman uskon ja olivat monissa sosiaalieettisissä asioissa hämmästyttävän pitkälle samaa mieltä.

Molemmat puolustivat perhe-elämää ja jakoivat korkea ihanteet seksuaalietiikassa. Molemmat vastustivat prostituutiota ja alkoholin väärinkäyttöä. Molemmat arvostivat koulutusta ja kehittivät kouluja omilla saroillaan: Minna oli mukana kymmenen kuopiolaisen koulun kehittämisessä ja

⁸ ”Ken on seurannut rouva Canthin kirjailijantointia, huomaa surukseen, että jokainen uusi tuote hänen kynästään on edellistä alempana.” Wilhelmi Malmivaara, Hengellinen kuukausilehti 2/1891. Malmivaaran mielestä Minnan retorisenä keinona on vapauttaa ihmiset ”entisyiden harhaluulosta” ja julistaa ”rajatonta lihallista vapautta korottamalla tuon kauniin ”suvaitsevaisuuden lipun”.

Johansson panosti piispantarkastuksilla erittäin voimakkaasti koulujen kehittämiseen. Molemmat kannattivat tiukasti Suomen autonomiaa. Minna heltyi kirjoittamaan arvostavasti Johanssonista sen takia, että piispa oli sanonut suorat sanat venäläiselle tsaarin edustajalle. Molemmat katsoivat, että tahto on tärkeämpi kuin tieto, minkä johdosta koulutuksen on vahvistettava hyveitä. Molempien mielestä yksilön sisäinen uudistuminen ja uskonnollis-eettinen ”herääminen” oli välttämätön ehto ja ensimmäinen askel yhteiskunnallisten uudistusten tiellä.⁹ Ennen kaikkea molemmat taistelivat lujasti köyhien auttamiseksi. Kuopion hiippakunta oli edellä kävijä seurakuntadiakonian kehittämässä. Johanssonin johdolla hiippakunnassa perustettiin ensimmäisenä Suomessa seurakuntadiakonian ohjesääntö, jonka seurauksena seurakuntia velvoitettiin perustamaan diakoniarahastoja sekä diakonin ja diakonissan virkoja.

Rauha Minnan kanssa

Kun pohditaan Minnan suhdetta kristinuskoon, on yhtäältä varottava, että emme yritä keinotekoisesti vääntää hänestä hurskasta ja oikeaoppista pyhimystä. Toisaalta emme voi myöskään kieltää hänen vahvaa hengellisyyttään. Itse asiassa se on meille monella tavalla esimerkillistä.

Hänen yksityiskirjeistään tulee esille kiihkeä pyrkimys etsiä Jumalan kasvoja. Häntä ikään kuin kannattelee käsitys Jumalan antamasta kutsusta.

Hänen näytelmiensä sosiaalieettinen kritiikki on hämmästyttävällä tavalla kristillisen uskon motivoimaa. Siinä on sisällöllisesti yhtymäkohtia Vanhan testamentin profeettojen julistukselle ja Jeesuksen toiminnalle.

Hänen työnsä sivistyksen ja koulutuksen puolesta sopivat yhteen luterilaisuuden kanssa, joka syntyi yliopiston piirissä ja joka Suomessa on koululaitoksen äiti. Hänen käsityksenä avioliitosta ja seksuaalisuudesta vastaavat hyvin perinteistä kirkollista käsitystä. Hän vastusti sekä prostituutiota että alkoholismia monesta syystä, eikä vähiten siksi, että ne sortavat naista.

Tuomiokapituliin voidaan tehdä kantelu vain papista. Mutta jos Minna Canthista tehtäisiin nyt kantelu Kuopion tuomiokapituliin, olisin samassa tilanteessa kuin Pilatus aikoinaan: En löydä vikaa tästä syytetystä. Päinvastoin löytäisin oikeamielisen julistajan, tulisieluisen taistelijan ja hurskaan kristityn.

Elämänsä viimeisessä, ystävälleen Flora Wallinille 7.5.1897 osoittamassaan kirjeessään hän pohtii kärsimyksen ongelmaa ja päätyy siihen, että kärsimyksen takana on Sallimus, ei sattuma.¹⁰

⁹ Minna kirjoittaa Ardid Järnefeldtin Heräämiseni –kirjan kirja-arvostelussa: ”Oikea elämä, se elämä, jonka juuret ovat ijankaikkisuudessa ja joka ijankaikkisuudessa hedelmiä kantaa, se elämä alkaa vasta herättyä, uuden syntymisen jälkeen, kun valo on tunkeutunut hengen ytimeen saakka ja päässyt sieltä vaikuttamaan. Tämän elämän alkua hänessä itsessään tekijä kirjassaan kuvaa. Arastelematta, peittelemättä, kuin Jumalan kasvojen edessä hän meille kertoo sisällisen elämänsä vaiheet.” Päivälehti 1894.

¹⁰ ”Yksi todistus siitä, että kärsimys tulee Jumalalta, on se kunnioitus, minkä se herättää ulkopuolella olevissa. Se, jota onnettomuus kohtaa, lankeaa usein epäilykseen – niin on kumminkin ollut minun laitani. Helpommin olisin kantanut onnettomuuteni elämässä, jos aina olisi ollut täydellisesti vakuutettu siitä, että ne tulivat rakastavalta Isältä eivätkä joutuneet kovasta kohtalosta eli sattumuksesta. Kenties sinulla, rakas ystävä, on lujempi usko ja onnellinen olet, jos

Koskettavaa on ajatella, että hänen viimeinen kirjeensä päättyy luottamusta henkiviin ja valoisiin sanoihin: ”Kaikki on Jumalan kädessä.”

---

niin on. Silloin myöskin tiedät, että se, joka koettelemuksen lähettää, se myöskin auttaa sitä kantamaan. ”En minä jätä teitä isättömiksi”, on hän sanonut, ”minä tulen teidän tykönnne”. Ja hän kyllä pitää lupauksensa. Ei mikään suru, joka tulee Jumalalta, koskaan ole niin vaikea, ettei se sisässään kantaisi siunauksen siementä, kuinka mahdottomalta tuo meidän silmissämme näyttäneenkin.”

Lähteet ja kirjallisuus:

Canth, Minna: Kootut teokset I-IV. Toim. E. A. Saarimaa. Helsinki: 1917-1920.

Canth, Minna: Kirjeitä vuosilta 1860-1897. Toim. Helle Kannila. SKS 313. Vammala: 1973.

Canth, Minna: Lehtikirjoituksia ja puheita 1874-1896. Taisteleva Minna. Toim. Eila Tuovinen. SKS 606. Pieksämäki 1994.

Elonheimo, Markku: Gustaf Johansson ja Minna Canth. Yhdensuuntaisuutta ilman yhteyttä. – Puijon, Kolin ja Vuokatin vaiheilta. Kuopion hiippakunnan juhlakirja. S. 45-52.

Elonheimo, Markku: Gustaf Johanssonin kirkollisen ohjelman kehitys piispaksitulosta sortovuosiin. Pastoraalityö Kuopion tuomiokapitulia varten. [Päiväys puuttuu]

Johansson, Gustaf: Mietteitä Suomen luterilaisen kirkon asemasta. Backmannin kirjapaino: 1890.

Maijala, Minna: Herkkä, hellä, hehkuvainen. Minna Canth. Otava: 2014.

Murtorinne, Eino: Suomalainen teologia autonomian kautena (1828-1918). Gaudeamus: 1986.

Murtorinne Eino: Suomen kirkon historia. Autonomian kausi 1809-1899. WSOY 1992.

Murtorinne Eino: Johansson Gustaf (1944-1930). Kansallisbiografia. Luettu 12.3.2014.

Mustakallio, Hannu: Pohjoinen hiippakunta. Kuopio-Oulun hiippakunnan historia 1850-1939. Kirjapaja: 2009.

Nurmi, Anja-Riitta: ”Elämän totuutta minä etsin.” Kirjailija Minna Canth ja kristinusko. Ylemmän pastoraalitutkinnon tutkielma 19.3.2000. Kuopion tuomiokapitulin arkisto.

Sinkkonen, Sirkka: Taustatietoja Minnasta. Painamaton. Jari Jolkkosen hallussa.

Wallinmaa, Y. A: Piirteitä Gustaf Johanssonin toiminnasta Kuopion hiippakunnan piispana. Synodaalikirjoitus Oulun hiippakunnan pappeinkokoukseen v. 1937. Kirjolan kirjapaino: 1937.

Valtiopäivien pöytäkirja, pappissäätö, 2-9. helmikuuta 1885.

Valtiopäivien pöytäkirja, pappissäätö, 10. huhtikuuta 1888.